

فرصت ها و چالش های انجام فعالیت های دانش آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی

محمدجواد حسن زاده^۱

چکیده:

فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است. تأثیرات و پیامدهای مثبت و منفی فضای مجازی به عنوان یک پدیده نوین در اجتماعات انسانی همواره در حال گسترش است. فضای مجازی موقعیتی است که نگهداری و نقل و انتقال اطلاعات بسیار ارزان و ساده انجام می شود؛ از این جهت برای فضای تربیتی و اخلاقی جامعه، هم تهدید محسوب می شود و هم به نوعی فرصت به شمار می رود. در این فضای چالشی باید برای تبدیل تهدید به فرصت یا برای کاهش تهدیدها در مقابل فرصت ها وارد عرصه تولید و انتقال اطلاعات شد. این تحقیق، از روش آمیزه ای و به کمک اسناد نوشتاری و سامانه های رایانه ای و نرم افزارهای علمی و روش داده پردازی توصیفی و تحلیلی بهره برده است. و با رجوع به قرآن، روایات، فرصت ها و چالش های انجام فعالیت های دانش آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی در متون ذکر شده را مورد بررسی قرار می دهد. دستاوردها و نتایج تحقیق شامل: شناخت خداوند متعال، اتکا بر خدای تعالی، باور به معاد و آخرت، تمایل به معنویات است. کلید واژه: فرصت ها، چالش های، فعالیت، دانش آموزی، گروهی، تربیتی، پرورشی، مدارس، فضای مجازی

مقدمه

انسان موجودی است خلاق و پویا که طبعاً به دنبال موقعیت و بالندگی در زندگی خویش است، از این رو برای شکوفا نمودن استعدادها و رسیدن به آرمانهای خود از هیچ کوششی فروگذار نبوده و سعی میکند که از توانمندیهای خود به بهترین وجه استفاده کند تا به سر منزل مقصود برسد. بررسی اهداف تعلیم و تربیت اسلامی و سبک زندگی اسلامی نشان می دهد که مهمترین نیازهای هر جامعه الهی، تربیت افراد متدینی است که با اتکا به نیروی ایمان، اراده، تعقل و منطقی بیندیشند و به جای وابستگی

۱. دانشجو دکترا روانشناسی صنعتی، استاد دانشگاه، پیام نور، شازند، ایران.

استفاده از دستاوردهای اقتصادی و فرهنگی دیگران خود مولد دانش و فناوری برای زندگی مستقل در عصر ایمان باشند.

تمام موفقیت‌های مادی و معنوی انسان در گرو اندیشه‌های دینی بارور، پویا و مؤثر است و همه افراد از ویژگی‌های مختلفی برخوردار هستند که باعث می‌شود آنان بتوانند مهارت‌های خود را در راه جدید به کار اندازند. بنابراین در عصر گسترش روزافزون اطلاعات و ارتباطات مسئله‌ای به خصوص فضای مجازی که پیش از هر چیزی توجه اولیاء و مربیان را به خود مشغول نموده است، چگونگی تربیتی دینی و پرورش نیروی نوآوری و شکوفایی انسانها به ویژه نسل جوان است که به عنوان یک نیاز عالی و معنوی بشریت در تمام ابعاد زندگی آینده آنان مطرح است.

با عنایت به این که زندگی بشر در این دنیا فرازها و فرودهای فراوانی دارد هر جامعه پیشرفته‌ای بدون تعلیم و تربیت قادر به حل مشکلات و رفع موانع نمی‌باشد و تنها در سایه آموزه‌های دینی و با استفاده از قرآن کریم و روایات معصومان(ع) می‌تواند به شکوفایی برسد.

تحقیقات نشان می‌دهد که اگر افراد جامعه‌ای تنها به خود متکی باشد و از اندیشه‌های دینی بهره نگیرد، در میدان نوآوری و شکوفایی و فضای مجازی با شکست مواجه می‌شوند.

۲ مکتب حیات بخش اسلام بهترین نوآوری را در شیوه‌ها و روش‌های تربیتی برای پیروان خود ارائه داده است که کشف و استفاده آنها ره توشه بزرگی برای پیروان این مکتب به شمار می‌آید و از نظر الگویی چنین شیوه‌ها روش‌هایی را می‌توان در قرآن کریم و نیز در زندگی عملی و رفتار و گفتار پیشوایان دینی و مربیان بزرگ بشریت جستجو کرد چون روش معصومان برگرفته از مکتب توحید و آموزه‌های دینی است و پیروی از کاملترین رهنمودهای تربیتی را به همراه دارد.

ما در این نوشتار به فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی(تربیتی و پرورشی)مدارس در فضای مجازی می‌پردازیم.

طبق بررسی‌های انجام شده در رابطه با برخی از عناوینی که در این مقاله مورد استفاده قرار گرفته است مقاله وجود دارد، ولی بصورت موضوعات فرعی هر کدام جنبه‌هایی را مورد بررسی قرار داده اند. در این زمینه مقالاتی نوشته شده که ما به بررسی برخی از آنها می‌پردازیم:

۱. مقاله «تأثیر فضای مجازی در هویت و تربیت فرزندان» اثر تعدادی از نویسندگان درپایگاه تبیان، تاریخ ۱۳۹۷/۰۴/۲۶ چاپ شده است. نویسنده می‌نگارد: فضای مجازی؛ میدان متفاوت و جذابی است که شیوه‌های مختلف فکر و زندگی کردن و هدف داشتن را به نمایش می‌گذارد و کاربر است که حق انتخاب دارد، چگونه با او ارتباط برقرار کرده و در این میدان نقش آفرینی کند. ولی انتخاب زمانی محقق می‌شود که ابعادموضوع را به صورت کامل بشناسیم و قادر باشیم آن در جهت استفاده بهینه مدیریت کنیم.

۲.مقاله «نقش فضای مجازی در تربیت اسلامی نوجوانان دبیرستانی» نوشته مهرناز سعادت، در مجله تربیت تبلیغی سال ۱۳۹۲ شماره ۲۵۴ منتشر شد. در چکیده آمده: در دنیای پرشتاب فن‌آوری‌های نوین، فضای مجازی

به عنوان یک فرصت یا تهدید، دست‌اندرکاران تربیت نسل جوان را با چالشی بزرگ روبه‌رو کرده است. استفاده گسترده از این فن‌آوری و امکان دسترسی آسان به منابع اطلاعاتی و متنوع باعث به وجود آمدن بسیاری از رفتارهای غیراخلاقی به‌ویژه در میان نوجوانان شده است. این مطالعه به دنبال بررسی مفهوم‌شناسی فضای مجازی و استفاده از آن در ابعاد تربیتی - اسلامی آموزش و پرورش است و تلقی انسان از جنبه‌های فرهنگی و آموزشی فن‌آوری، باعث ایجاد مؤلفه‌های کارکردی در حیات آموزشی و برنامه‌ریزی صحیح برای استفاده بهینه از آن خواهد شد. در نتیجه، فن‌آوری فضای مجازی نه تنها به عنوان یک سخت‌افزار بلکه به عنوان یک نرم‌افزار عمل کرده و عمق اثرگذاری آن افزون خواهد شد. حفظ و احیای اعتقادات و تربیت اسلامی نیاز به تبلیغ و اطلاع‌رسانی دارد که می‌توان از این فن‌آوری کمال بهره را برد. از طرفی فرهنگ‌سازی برای رویارویی و بهره‌وری بیشتر از فن‌آوری‌های نوین را باید رأس برنامه‌های آموزش و پرورش قرار داد و فرهنگ درست استفاده کردن از امکانات فضای مجازی را به نوجوان و کودکان آموزش داد. نوآوری تحقیق « فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی» در این است که به تاثیر فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی در آرامش و خوشبختی و نیکی و سلامتی اخلاقی و بالعکس آن می‌پردازد که هیچ کدام از تحقیقات مذکور به این بُعد نپرداخته‌اند و این تحقیق از این منظر، تجدید می‌باشد. هدف از انجام این تحقیق پاسخ به این سوال مهم است که فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی چگونه است؟

3

فرضیه تحقیق این است که فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی جایگاه جدیدی دارد که باعث آرامش روحی و روانی و... بالعکس می‌شود.

۲. مفهوم شناسی

۲-۱. تربیت

واژه «تربیت»، - با توجه به ریشه آن - به معنای فراهم آوردن موجبات فزونی و پرورش است. علاوه بر این، تربیت به معنای تهذیب و از بین بردن صفات ناپسند اخلاقی نیز به کار رفته است. با این نگرش که تهذیب اخلاقی مایه فزونی مقام و منزلت معنوی است و از این حیث می‌توان تهذیب را نیز تربیت دانست^۱.

استاد مطهری در تعریف اصطلاحی تربیت این گونه بیان می‌دارد :

«تربیت عبارت است از پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی‌ای را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت درآوردن و پروردن. و لهذا تربیت فقط در مورد جاندارها یعنی گیاه و حیوان و انسان صادق است و اگر این کلمه را در مورد غیرجاندار به کار ببریم مجازاً به کار برده‌ایم، نه اینکه به مفهوم واقعی، آن شیء را پرورش داده‌ایم»^۲.

۲-۲

۱. خمینی، صحیفه‌ی نور، ج ۷، ص ۲۸۲.

۲. مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۲، ص ۵۵۱.

تربیت دینی

در تعریف تربیت دینی آمده:

تربیت دینی، مفهومی است مرکب از تربیت و اسلام که هر دو از حیث معنایی بسیار انعطاف پذیرند. تفسیر مفاهیم تربیت و دین، متنوع تر از آن است که بتوان به توافقی زبان شناختی در جهت تحصیل یک معنای پایه برای تربیت اسلامی رسید.^۱

تربیت دینی طیف وسیع و البته گشوده‌ای از معانی را به فراخور تنوع معنایی تربیت و گوناگونی معنایی دین در قرائت‌های هفتاد و دو ملت، به خود اختصاص می‌دهد.^۲

از آنجا که در نهایت، این مفهوم بنابر تنوع معنایی خود، دلالت‌های مختلف و حتی متقابلی برای عمل تربیتی و نظام آموزشی دربر خواهد داشت. ارائه تعریف روشن و قابل دفاعی از تربیت اسلامی که متلاطم با مبانی و اصول پایه دین اسلام باشد، ضرورتی انکارناپذیر است.^۳

۲-۳. فضای مجازی

در تعریف فضای مجازی نگاشته شده:

فضای مجازی است که از اتصال رایانه‌هایی پدید آمده که تمامی انسان‌ها، ماشین‌ها و منابع اطلاعاتی را در جهان به هم متصل کرده است.^۴

این معنا به طور تقریبی مشابه معنایی است که امروزه از کاربرد لفظ فضای سایبر وجود دارد.^۵ در واقع فضای مجازی برای توصیف تمام انواع اطلاعاتی ایجادشده از طریق شبکه‌های رایانه‌ای به کار برده می‌شود و از این جهت، مجازی یا مصنوعی است که در محیط مادی و فیزیکی مکانی را اشغال نکرده است و توسط نرم‌افزار تولید می‌شود.^۶

۳. فضای مجازی و فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی
در این قسمت فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی مورد بررسی قرار می‌گیرد:

الف) شناخت خداوند متعال

۱. احمدی، اصول و روش‌های تربیت در اسلام، ص ۹۰.

۲. همان، ص ۹۱.

۳. همان، ص ۹۱.

۴. امام جمعه، آموزش و پرورش در عصر اطلاعات، ص ۲۴.

۵. سعادت، نقش فضای مجازی در تربیت اسلامی نوجوانان دبیرستانی، ص ۷۵.

۶. امام جمعه، آموزش و پرورش در عصر اطلاعات، ص ۲۵.

یکی از فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی شناخت خداوند متعال است. از آسیب‌های نوپدید اجتماعی که تبدیل به یک چالش بزرگ برای انسان و کودکان شده است تأثیر سوء فضای مجازی بر معرفت به خداوند هست. بدیهی است که این چالش عظیم برای کارکرد درست و اصول تربیتی کودک موثر است و مختص ما ایرانی‌ها نیست و در سایر کشورهای جهان نیز جامعه‌شناسان و کارشناسان علوم اجتماعی و روانشناسی زیادی نگران آینده اصلی‌ترین رکن جامعه یعنی خانواده می‌باشند.

قرآن کریم انسان را دارای نهادی خداجو، خداخواه، و خداپرست معرفی می‌کند:

«فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَ لَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ»^۱ پس [با توجه به بی‌پایه بودن شرک] حق‌گرایانه و بدون انحراف با همه وجودت به سوی این دین [توحیدی] روی آور، [پای‌بند و استوار بر] سرشت خدا که مردم را بر آن سرشته است باش برای آفرینش خدا هیچگونه تغییر و تبدیلی نیست این است دین درست و استوار ولی بیشتر مردم معرفت و دانش [به این حقیقت اصیل] ندارند.»

5

منظور از اقامه وجه، رو کردن و توجه به دین است به طور مداوم یعنی توجه به دین همان سرشت و نهاد خدایی است که مردم را بر آن نهاد آفریده است. مراد از لِحْلُقِ اللَّهِ همان فطرت است و آن پیوسته است و تغییر و دگرگونی ندارد، دین مستقیم همانست که مطابق فطرت و سرشت آدمی باشد و گرنه، تحمیل خواهد بود. حیف که بیشتر مردم، فطری بودن دین را نمی‌فهمند.

منظور از آیه ظاهراً آنست که احکام دین با فطرت و نهاد آدمی مطابق است دین می‌گوید، خوراک پاکیزه بخورید، از خوراک آلوده و گندیده بپرهیزید به دیگران مخصوصاً به پدر و مادر و اقوام نیکی کنید، به عدالت رفتار نمائید، ستم نکنید، مردم آزار نباشید، از حق خود دفاع کنید، منافق نباشید، صفا و خلوص داشته باشید، از همه مهم‌تر خدا را پرستش نمائید که همه چیزتان از اوست و ...^۲

اینها همه مطابق فطرت و سرشت آدمی است، نهاد و فطرت آدمی همه اینها را تصدیق می‌کند، پس دین یک چیز تحمیلی نیست بلکه به راههایی می‌خواند که نهاد آدمی نیز آنها را می‌خواهد، اعتقاد به خدا، دعوت به عبادت او نیز چنین است.^۳

۱. روم: ۳۰

۲. قرشی، تفسیر أحسن الحدیث، ج ۸، ص ۲۰۵.

۳. همان، ص ۲۰۶.

ترس از احساس قصور و غفلت در انجام طاعات و عبادات و نیز هدر دادن عمر نشئت می‌گیرد، در مراتب بالاتر برخاسته از غایت مراتب معرفت و برآمده از بیداری دل و سیر آن در عالم ملکوت است.

چنین اندوهی از شوق و حسرت تقرب به درگاه احدیت و معرفت او منبعت شده و اندوه عشق تبدیلی است که از معبود خود جدا مانده است. این نوع بی‌قراری و بی‌تابی دل، نقدی است گران‌بها که انسان را از زندگی روزانه حیوانی و بی‌قیدانه به حرکت درمی‌آورد و به سوی مقاصد دینی سوق می‌دهد.^۱

پس ریشه تمام ارزش‌های اخلاقی ایمان به خدا است و این ایمان بر معرفت و شناخت خداوند مبتنی است که فضای مجازی خواهان از بین رفتن این معرفت و شناخت خداوند است.

ب) اتکا بر خدای تعالی

یکی از فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی، اتکا بر خدای تعالی به شمار می‌آید.

6 کودکی که با امید به فضای مجازی بر تربیت دینی فرزند، اتکا بر خدای تعالی، در زندگیش جایگاهی ندارد و برای تأمین امیال و نیازهای خود می‌تواند مقدمات را زیر پا بگذارد. پس چنین کودکی مطلوب خانواده و جامعه نیست و لذا همسر آینده او، مرد خانواده را تکیه‌گاه محکم خود و فرزندانش می‌خواهد.

که در قرآن به توکل بر خدا چنین اشاره شده است:

«إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ... وَ عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» «اهل ایمان کسانی هستند که ... و تنها به پروردگارشان توکل می‌کنند.

مفسران در این باره چنین گفته‌اند:

«اینان به خدا توکل می‌کنند و امور زندگی خود را به او واگذار می‌کنند. برخی گویند: یعنی به خدا امیدوارند که پاداش آن‌ها را می‌دهد»^۲.

منظور از توکل، سپردن کارها به خدا، و اعتماد بر لطف اوست، زیرا «توکل» از ماده «وکالت» به معنی انتخاب وکیل نمودن و اعتماد بر دیگری کردن است، بدیهی است هر قدر وکیل توانایی بیشتر و آگاهی فزون‌تر

۱. میرباقری فرد، تبیین رویکرد عرفای مسلمان نسبت به فرح و شادمانی با توجه به آیات و روایات، ص ۱۰۲ و ۱۰۳.

۲. أنفال: ۲.

۳. طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱۰، ص ۱۶۲.

داشته باشد شخص موکل احساس آرامش بیشتری می‌کند، و از آنجاکه علم خدا بی‌پایان و توانایی‌اش نامحدود است.

هنگامی که کودک توکل بر او می‌کند آرامش فوق‌العاده احساس می‌کند، در برابر مشکلات و حوادث و ترس‌ها مقاوم می‌شود، و از دشمنان نیرومند و خطرناک نمی‌هراسد، در سختی‌ها خود را در بن‌بست نمی‌بیند و پیوسته راه خود را به سوی هدف ادامه می‌دهد.

نقطه مقابل توکل بر خدا، تکیه کردن بر غیر اوست؛ که با توحید منافات دارد و نشانه این است که شخص متوجه علت واقعی پدیده‌ها نیست. و نگاهش محدود بوده و نتوانسته عمق مسائل را دریابد.

کودکان همانند بندگان مؤمن خداوند، با توکل بر خدا موجب آرامش و پیشرفت روحی و روانی و جسمی می‌شوند.

علامه طباطبایی در این باره می‌فرمایند:

7 «دست یافتن به هدف و مقصد در این عالم (که عالم ماده است) احتیاج به اسبابی طبیعی و اسبابی روحی دارد، و چنان نیست که اسباب طبیعی تمام تأثیر را داشته باشد، پس اگر انسان بخواهد وارد امری شود که بسیار مورد اهتمام او است.

همه اسباب طبیعی آن را که آن امر نیازمند به آن اسباب است فراهم کند، و باین حال به هدف خود نرسد، قطعاً اسباب روحی و معنوی (که گفتیم دخالت دارند) تمام نبوده، و همین تمام نبودن آن اسباب نگذاشته است که وی به هدف خود برسد، مثلاً اراده‌اش سست بوده، یا می‌ترسیده یا اندوه و غم مانعش شده یا شدت عمل و یا حرص و یا سفاهت به خرج داده یا سوءظن داشته و یا چیز دیگری از این قبیل مانع به هدف رسیدنش شده است.^۲

یا چیز دیگری از این قبیل مانع به هدف رسیدنش شده است، و این‌گونه امور بسیار مهم و عمومی است و اگر همین انسان در هنگام ورود در آن امر به خدا توکل کند در حقیقت به سببی متصل شده که شکست‌ناپذیر است، سببی است فوق هر سبب دیگر، و در نتیجه تمسک به چنین سببی، اراده‌اش نیز قوی می‌شود، دیگر هیچ‌یک از اسباب ناسازگار روحی، بر اراده او غالب نمی‌آید و همین است موفقیت و سعادت.^۳

۱. همان مدرک، ص ۱۶۳.

۲. طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۱۰۱.

۳. همان مدرک، ص ۱۰۲.

امروزه خانواده‌ها بدون هیچ‌گونه آموزش و توجهی به سن فرزندان به راحتی زمینه استفاده آنها از فضای مجازی را فراهم می‌کنند که این خود در اتکا بر خدای تعالی و... خطر آفرین است؛ لذا ضرورت دارد خانواده‌ها در وهله اول خود این تهدیدها و آسیب‌های فضای مجازی را شناخته و خطرات آن را به فرزندان و کودکان یادآوری و گوشزد کنند.

ج) باور به معاد و آخرت

از دیگر فرصت‌ها و چالش‌های انجام فعالیت‌های دانش‌آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی، باور به معاد و آخرت است.

شک و تردید و نبود اعتقاد به معاد شماری از مسلمانان در فضای مجازی، آنها را به بی‌دینی می‌کشاند، لذا جایی که به خدا و روز واپسین به دیده تردید می‌نگرند:

«إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ»^۲

فقط کسانی از تو اجازه ترک جهاد می‌خواهند که به خدا و روز قیامت ایمان ندارند و دل‌هایشان آدر انجام فرمان‌های حق [دچار تردید است و همواره در تردیدشان سرگردانند].

8

«إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ» تنها آن کسانی برای تخلف از جهاد و توقف در مدینه از تو اجازه خواهند.

ابو مسلم گفته: یعنی برای بیرون شدن بسوی جنگ (نه تخلف از آن) زیرا منافق است که از روی تملق و چاپلوسی اجازه حرکت می‌خواهد، و مانند مؤمنان آمادگی ندارد.^۳

«الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ» یعنی خدا را باور ندارند «وَالْيَوْمِ الْآخِرِ» یعنی حشر و نشر قیامت را.

«وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ» یعنی دل‌هایشان پریشان گشته و بحال شک و تردید در آمده است.

«فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ» اینان در شک و تردید خود در رفت و آمد هستند، و معنای تردد: رفتن و بازگشتن بطور مکرر است، مانند تحیر (و سرگردانی).

۱. بهرامی، دین‌گریزی، عوامل و راه‌حل‌ها در پرتو قرآن، ص ۲۰.

۲. توبه: ۴۸.

۳. طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱۱، ص ۱۰۷.

منظور منافقانی هستند که بخاطر شک و تردیدشان درباره دین خدا و وعده‌ای که بمجاهدین داده درصدد تحصیل اجازه (برای تخلف از جنگ) بر آیند، و اگر اینان خلوصی در دل داشتند بنصرت خدا و پاداش نیک او اطمینان داشتند و بی‌آنکه بفکر تحصیل اجازه (برای تخلف از جنگ) بیفتند برای جهاد پیشقدم میشدند.^۱ در آسیب شناسی فضای مجازی و در بررسی کارکردهای ناخوشایند آن، در نظر گرفتن انگیزه های پنهان نهفته در پشت صحنه شبکه های مجازی و هدف هایی که گردانندگان آن دنبال می کنند، اهمیت ویژه ای دارد.

یکی از حوزه های پژوهشی در این زمینه، رویکردی است که با عنوان « معادگریزی » یا « آخرت گریزی » شهرت دارد. بر اساس این رویکرد، یکی از کارکردهای منفی فضای مجازی ، سلطه فرهنگی و دنیوی است.

سلطه فرهنگی و دنیوی عبارت است از مبادله یک سوپه عناصر و پدیده های فرهنگی و دنیایی و بدون آخرت است.

9 بر اساس این نظریه، رسانه های گروهی از جمله فضای مجازی، از سیاست دقیقی پیروی می کنند که قدرت های سیاسی و اقتصادی جهان که یکی از آن ها « معادگریزی » یا « آخرت گریزی » تدوین کرده اند تا کودکان در این زمینه انحراف در یکی از اصول الدین خود داشته باشند.

(د) تمایل به معنویات

از فرصت ها و چالش های انجام فعالیت های دانش آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی، تمایل به معنویات است.

برنامه ها و سریال ها و تبلیغات فاسد فضای مجازی این نقش ها را دگرگون معرفی می کنند و برای مثال یک دختر یا پسر جوان در خانواده ی غربی را آزاد از تعهدات به پدر و مادر و نهاد خانواده و به دور از زیبایی های معنویات نشان می دهند.

چنین تصویری باعث تعارض نقشی در کودک می شود و درحالی که فرهنگ و واقعیات زندگی تکالیف دیگری برای او تعریف کرده اند و البته متناسب با این تکالیف ، حقوقی نیز برای او در نظر گرفته اند که فرزند یک خانواده ی غربی از آن ها محروم است.

کودک هر چه قدر از علائق مادی خود بکاهد و دلبستگی خود را نسبت به ماده کم نماید به همان اندازه درک معنویات و احساس امور معنوی در وجود او بیشتر می شود.^۱

در قرآن آمده:

«إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ: مگر کسی که دلی سالم [از رذایل و خبایث] به پیشگاه خدا بیاورد.»

آنکه با دل درست از گناه و تباهی باشد و چون تباهی دل موجب تباهی دیگر پاره‌های تن میشود و هر کاری با قصد از دل انجام میشود پس سلامتی دل کنایه است از سلامتی از کارهای زشت و چون دل اصرار بر گناه ندارد پاره‌های تن هم سلامت و دور از گناه خواهند بود.^۳

یکی از اصحاب امام جعفر صادق علیه السلام از آن حضرت در مورد آیه «إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ» می پرسد . حضرت در جواب می فرماید: «السَّلِيمُ الَّذِي يَلْقَى رَبَّهُ وَ لَيْسَ فِيهِ أَحَدٌ سِوَاهُ وَ قَالَ وَ كُلُّ قَلْبٍ فِيهِ شَكٌّ أَوْ شِرْكٌ فَهُوَ سَاقِطٌ وَ إِنَّمَا أَرَادُوا الزُّهْدَ فِي الدُّنْيَا لِتَفَرُّغَ قُلُوبُهُمْ لِلْآخِرَةِ: سلیم کسی است که پروردگارش را در حالی ملاقات می کند که کسی جز او در وجودش و در قلبش نیست . و (سپس) حضرت فرمود: و هر قلبی که در آن شکّ و یا شرکی باشد وارونه است و این انسانها به این خاطر در دنیا زهد را برگزیده اند تا قلبهانشان برای آخرت فارغ و آسوده و خالی باشد.»

این نکته نشان می دهد که ما در جامعه خود باید در کنار توجه به رشد معنوی و تعالی افراد، سعی کنیم جاذبه های مادی را فراهم کنیم، تفریح های سالم به اندازه کافی ایجاد نماییم و زمینه های ارضای نیازهای مادی را فراهم آوریم. گه کودک جذب مادیات و بازی های نامناسب در فضای مجازی نشود و فضای مجازی، چالشی به نام افسردگی و خلأ معنویت دارند که باید به آن ها توجه شود.

نتایج

مکتب حیات بخش اسلام بهترین نوآوری را در شیوه ها و روشهای تربیتی برای پیروان خود ارائه داده است که کشف و استفاده آنها ره توشه بزرگی برای پیروان این مکتب به شمار می آید و از نظر الگویی چنین شیوه ها روشهایی را میتوان در قرآن کریم و نیز در زندگی عملی و رفتار و گفتار پیشوایان دینی و مربیان بزرگ بشریت جستجو کرد چون روش معصومان برگرفته از مکتب توحید و آموزه های دینی است و پیروی از کاملترین رهنمودهای تربیتی را به همراه دارد.

۱ . جمعی از پژوهشگران، آخرت گرایی و دنیا گریزی، ص ۳۳.

۲. شعراء: ۸۹.

۳. طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، ج ۸، ص ۳۴.

۴. ساجدی، میزگرد عوامل تضعیف و تقویت خودباوری فرهنگی و علل گرایش جوانان به فرهنگ غیرخودی، ص ۱۳.

بنابراین در عصر گسترش روزافزون اطلاعات و ارتباطات مسئله ای به خصوص فضای مجازی که پیش از هر چیزی توجه اولیاء و مربیان را به خود مشغول نموده است، چگونگی تربیتی دینی و پرورش نیروی نوآوری و شکوفایی انسانها به ویژه نسل جوان است که به عنوان یک نیاز عالی و معنوی بشریت در تمام ابعاد زندگی آینده آنان مطرح است.

دستاوردها و نتایج تحقیق فرصت ها و چالش های انجام فعالیت های دانش آموزی و گروهی (تربیتی و پرورشی) مدارس در فضای مجازی عبارتست از:

شناخت خداوند متعال، اتکا بر خدای تعالی، باور به معاد و آخرت، تمایل به معنویات.

منابع

✓ قرآن مجید

(الف) فارسی

11

۱. احمدی، احمد، اصول و روش های تربیت در اسلام، انتشارات دانشگاه اصفهان، اصفهان، ۱۳۸۷.
۲. امام جمعه، طیبه، «آموزش و پرورش در عصر اطلاعات»، ماهنامه تکنولوژی آموزشی رشد، دوره ۱۹، آبان، ۱۳۸۲.
۳. بهرامی، محمد، «دین گرایی، عوامل و راه حل ها در پرتو قرآن»، مجله پژوهشهای قرآنی، شماره ۳۷ و ۳۸، ویژه نامه قرآن و آسیب های اجتماعی، ۱۳۸۳.
۴. جمعی از پژوهشگران، آخرت گرایی و دنیا گرایی، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۸.
۵. خمینی، روح الله، صحیفه ی نور، تهران، بی نا، ۱۳۶۸.
۶. ساجدی، ابوالفضل، «میزگرد عوامل تضعیف و تقویت خودباوری فرهنگی و علل گرایش جوانان به فرهنگ غیر خودی»، فصلنامه معرفت، شماره ۴۵، ۱۳۸۹.
۷. سعادت، مهرناز، «نقش فضای مجازی در تربیت اسلامی نوجوانان دبیرستانی»، پایگاه مجله پژوهش های معنوی، بی تا.
۸. قرشی سیدعلی اکبر، تفسیر احسن الحدیث، تهران: بعثت، ۱۳۷۷ ش.
۹. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران، صدرا، ۱۳۸۵.
۱۰. مکارم شیرازی و دیگران، ناصر، اخلاق در قرآن، مدرسه الامام علی بن ابیطالب، قم، ۱۳۷۸ ش.
۱۱. میرباقری فرد، سید علی اصغر، «تبیین رویکرد عرفای مسلمان نسبت به فرح و شادمانی با توجه به آیات و روایات»، دوفصلنامه انسان پژوهی دینی، دوره ۱۱، شماره ۳۱، بهار و تابستان ۱۳۹۳.

(ب) عربی

۱۲. طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات، بی تا.
۱۳. _____، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات، بی تا.

دومین کنفرانس ملی مدیریت، روان شناسی و علوم رفتاری

تهران - ۳۰ فروردین ۱۴۰۱

2nd National Conference on Management, Psychology and Behavioral Sciences

19 April 2022 | Tehran

۱۴. طبرسی، ابوعلی الفضل بن الحسن، جوامع الجامع، قم، شریف رضی، ۱۳۷۷ش.
۱۵. _____، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، نشر رضی، قم، ۱۴۱۲ ق.
۱۶. الطوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، تحقیق: أحمد قصیر العاملی، دار إحياء التراث العربی، أول، بیروت، بی تا.